

Å høre til

Handlingsplan for forebygging av mobbing og krenkende atferd i
Risørbarnehagene

RISØR KOMMUNE
DEN HVITE BY VED SKAGERRAK

Innhold

1	Et trygt og godt barnehagemiljø – hva er det?.....	3
1.1	Hvorfor skal vi ha en felles handlingsplan for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene?	4
1.2	Hvem skal handlingsplanen for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene henvende seg til?	4
2	Mobbing og krenkelser – hva er det?	6
3	Hvordan kan vi forebygge mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene	8
3.1	Nulltoleranse og forebyggende tiltak	9
3.2	Barns trivsel i barnehagen er de voksnes ansvar	10
4	Kartlegging av de sårbare barna	11
5	Aktivitetsplikt	12
5.1	Hvordan skal vi følge med, avdekke og stoppe mobbing og krenkelser i Risørbarnehagene?.....	12
6	Gode ideer til ressurser og litteratur	14
7	Litteratur	16

1 Et trygt og godt barnehagemiljø – hva er det?

«I barnehagen skal alle barn kunne erfare å være betydningsfulle for fellesskapet og være i positivt samspill med barn og voksne» (Rammeplan for barnehagen s. 22-23).

Barnehagen skal fremme helse, samt bidra til å redusere sosiale forskjeller. Vi skal ha fokus på å støtte både fysisk og psykisk helse hos barna. Målet er å sikre trivsel, livsglede og mestring. Barnehagen skal også bidra til å opprettholde en følelse av egenverd, samtidig som det forebygger krenkelser og mobbing. Dersom barn opplever krenkelser eller mobbing, er det barnehagens ansvar å håndtere, stoppe og følge opp situasjonen.

Barnehagen skal være et trygt og stimulerende miljø der barna kan utforske ulike aspekter ved samspill, fellesskap og vennskap. Det er viktig at barna får støtte til å håndtere motgang, mestre utfordringer og utvikle forståelse for både egne og andres følelser. Barnehagen skal legge til rette for at barna får ro, hvile og avslapning i løpet av barnehagedagen.

Et trygt og godt barnehagemiljø er der barna føler seg beskyttet, trives og har muligheten til å utvikle seg på en positiv måte. Vi tror at slike miljø blir skapt i en kombinasjon av fysiske, sosiale og pedagogiske faktorer. Samlet sett innebærer et trygt og godt barnehagemiljø en helhetlig tilnærming som ivaretar barnas fysiske, emosjonelle og pedagogiske behov for å fremme en sunn og positiv utvikling.

Et trygt og godt barnehagemiljø er en forutsetning for å forebygge mobbing. Barnehagemiljøet må være tuftet på gode relasjoner, trygghet og grunnleggende respekt for hverandre.

“Å møte individets behov for omsorg, trygghet, tilhørighet og anerkjennelse og sikre at barna får ta del i og medvirke i fellesskapet, er viktige verdier som skal gjenspeiles i barnehagen. Barnehagen skal fremme demokrati, mangfold og gjensidig respekt, likestilling, bærekraftig utvikling, livsmestring og helse” (Rammeplan for barnehagen).

*«Den som er veldig sterk
må også være veldig snill.»*

Astrid Lindgren

1.1 Hvorfor skal vi ha en felles handlingsplan for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene?

«Å høre til» er en handlingsplan som skal bidra til forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene.

Den skal fortelle om hvordan vi kan sikre at alle barn har et godt psykososialt miljø der likeverd, fellesskap, vennskap og mestring står i sentrum.

Handlingsplanen for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene bygger på:

- Barnekonvensjonen.
- Lov om barnehager (§ 41, 42 og 43).
- Rammeplan for barnehagen.
- Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler.

Handlingsplanen for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene skal bidra til:

- Å skape et trygt og godt barnehagemiljø.
- Nulltoleranse for krenkende ord og handlinger fra barn og voksne.
- Å identifisere barna som ikke opplever et trygt og godt barnehagemiljø.
- Forplikte personalet til aktivt å gripe inn, forebygge, avdekke og stoppe mobbing og krenkende atferd.
- Oppfordre foreldre til å aktivt delta i forebyggende arbeid for et godt psykososialt miljø.
- Å nå målene i Risør kommunes oppvekstplan som omhandler at Risør skal være et trygt, inkluderende og utviklende samfunn for alle barn og unge.

1.2 Hvem skal handlingsplanen for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene henvende seg til?

«Å høre til» er utarbeidet av styrergruppa i Risørbarnehagene i henhold til nytt kapittel 8 §§ 41-43, i *Lov om barnehager*. Styrergruppa består av kommunale og private barnehagestyrere. Planen er forankret i personalet og i barnehagenes samarbeidsutvalg.

Handlingsplanen for forebygging av mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene henvender seg til alle aktørene som er involvert i barnehagens virksomhet.

Dette inkluderer:

- Ledelsen.
- Barnehagepersonalet.
- Foreldre eller foresatte.
- Barn.
- Lokale myndigheter og tilsynsorganer.
- Andre samarbeidstjenester.

For å holde kontinuitet i arbeidet med planen, skal den årlig tas opp i personalet. Foreldre skal også gjøres kjent med planen og den vil publiseres på barnehagenes hjemmesider.

Dette gjelder samspillet mellom alle parter:

- Barn-barn.
- Barn-voksen.
- Voksen-voksen.
- Foreldre-barnehage.

2 Mobbing og krenkelser – hva er det?

«Mobbing av barn i barnehagen er handlinger fra voksne og/eller barn som krenker barnets opplevelse av å høre til og være en betydningsfull person for fellesskapet»
(Ingrid Lund - professor i spesialpedagogikk).

Det finnes ulike definisjoner på hva mobbing er. Forskningsrapporten «*Hele barnet, hele løpet: Mobbing i barnehagen*» definerer mobbing som handlinger fra voksne og/eller andre barn som krenker barns opplevelse av å høre til og å være en betydningsfull person for fellesskapet og muligheten til medvirkning. I bunn og grunn handler det om at barnet ikke har det bra og går glipp av fellesskap, lek og læring. Barnehagebarn mobber ikke for å skade andre barn. De ønsker å føle samhold med noen barn og kan derfor stenge andre ute.

Krenkelser kan for eksempel være utestenging, mobbing, vold, diskriminering eller trakassering. Det er et samlebegrep for ord og handlinger der en persons verdighet eller integritet blir krenket. Vi kan derfor si at krenkelser handler om brudd på barns behov for å høre til, barns likeverd og personlig integritet. Krenkende atferd forekommer i alle barnehager og skal aldri ignoreres eller oversees.

Vilkårlig erting er ikke mobbing. Konflikter og enkelttilfeller av at barn slår eller biter hverandre er heller ikke mobbing. Vi snakker ikke om mobbing når barn plutselig blir sinte på hverandre, tar leker fra hverandre, eller springer opp i raseri over ett eller annet. Mobbing er noe langt mer alvorlig. Likevel kan disse eksemplene oppleves som krenkende.

Ytringer som er en del av et akseptabelt sosialt samspill, skal ikke regnes som krenkelser. Det er for eksempel ikke slik at alle kritiske ytringer eller uenigheter mellom barna, eller mellom barn og voksne som arbeider i barnehagen, vil være omfattet av krenkelsesbegrepet. Barn skal lære å tenke kritisk og kunne akseptere og respektere ulike meninger og overbevisninger.

Det kan oppstå tilfeller der ansatte må gripe inn for å stanse verbal eller fysisk krenkelse, men det betyr ikke i seg selv at barnet som ble krenket ikke opplever det psykososiale barnehagemiljøet som trygt og godt.

Eksempler på mobbing og krenkende adferd av barn kan være:

- Krenkende språkbruk, irettesettelse foran andre, erting, «blikking», bli ledd av, baksnakking, kjefting og trusler.
- Ekskludering fra lek og fellesskap, ignorering og manglende anerkjennelse.
- Slåing, dytting og andre fysiske handlinger.

«I barnehagen kan mobbing forstås som at barn utsettes for negative hendelser fra andre i lek og samspill, der de opplever å ikke være en betydningsfull person for fellesskapet.»
(Utdanningsdirektoratet ved Ingrid Lund og Anne Helgeland)

Voksne har alltid ansvaret i relasjonen til barnet i barnehagen. Det er viktig at personalet er bevisst i sin språkbruk, både ord og kroppsspråk.

Eksempler der voksnes språkbruk kan virke krenkende på barn:

- «Jeg bryr meg ikke om hvor lei deg du er. Gå dit og sett deg!».
- «Gjør som jeg sier, ellers!».
- «Se på meg når jeg snakker til deg!».
- «Hvis ikke du rydder nå, så får du ikke..!».

3 Hvordan kan vi forebygge mobbing og krenkende atferd i Risørbarnehagene

§ 41 i *Lov om barnehager* fremhever barnehagens plikt til å forebygge tilfeller som bidrar til at barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Barnehagen skal arbeide forebyggende ved å jobbe med helse, trivsel, lek og læring hos alle barn.

Ved å ta i bruk observasjon, være til stede der barna er, samt ha avklarte forventinger til hva som er personalets ansvar, vil man ha gode rutiner på plass (Elvethon, Lunde, Løkken, Martinsen, 2021, s. 34). Det er avgjørende for alle barn at de har noen å leke med og det er derfor særlig viktig å følge med på dette. Faller barn utenfor barnefellesskapet og blir avvist i lek, har det negativ innvirkning på deres emosjonelle og sosiale utvikling, og på trivselen generelt (Løkken & Martinsen, 2021, s. 155). Personalet må derfor ha god kunnskap om hvordan de kan støtte og legge til rette for utvikling av sosial kompetanse i barnehagen.

De voksne som jobber i barnehagen har ansvaret for barnehagemiljøet, og man må derfor hele tiden strebe mot en kontinuerlig utvikling av praksis. De ansatte i barnehagen må ha tilegnet seg tilstrekkelig kunnskap om regelverket. Det kreves også at de har kunnskap og kompetanse om hvordan man skaper et godt barnehagemiljø og hvordan man arbeider mot mobbing og andre krenkelser (Stette, 2020, s. 3). Personalet må ha god innsikt i hvordan de kan arbeide forebyggende for å kunne forebygge tilfeller der barna ikke har det trygt og godt i barnehagen.

En annen viktig faktor for å lykkes med dette arbeidet, er tydelig ledelse (Roland & Ertevåg, 2019, s. 32). Ledelsen skal ha oversikt over arbeidet som blir gjort, og sette krav om kvalitet og framdrift. Det er avgjørende at leder går i front, og motiverer og støtter de ansatte i arbeidet med å sikre et trygt og godt barnehagemiljø.

Foreldrenes involvering har også betydning for barns utvikling og fungering og for kvalitetsarbeidet i barnehagen. De kan være viktige støttespillere for å fremme trygge og gode miljøer rundt barna, bidra til inkludering og være med på å forebygge mobbing og andre krenkelser.

3.1 Nulltoleranse og forebyggende tiltak

«Personalet skal forebygge, stoppe og følge opp diskriminering, utestenging, mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre (Rammeplan for barnehagen).

Det er mange dyktige barnehageansatte, og disse voksne spiller en viktig rolle når det gjelder hvorvidt mobbeatferd utvikles og eskalerer i barnegruppen, eller om den stoppes og forbygges. De voksne kan forebygge mobbing før det starter, gripe inn dersom det oppstår og følge opp på en måte som forhindrer at det fortsetter.

Personalet skal derfor:

- Tilegne seg kompetanse rundt temaet.
- Være der barna er og observere lek og samspill.
- Ha nulltoleranse og stoppe all krenkende atferd.
- Ha samtaler med barn om mobbing, og deres hverdag og trivsel.
- Tilrettelegge for vennskap og lek.
- Arbeide aktivt mot å utvikle sosial kompetanse og prososial atferd hos barn.
- Støtte barns språk og kommunikasjon.
- Legge til rette for foreldresamarbeid som fremmer trygge og gode barnehagemiljøer.
- Omtale andre barn og foreldre positivt.
- Veilede foreldre.

Foreldre bør derfor:

- Omtale andre barn og foreldre positivt.
- Inkludere alle barn i bursdag og annen aktivitet på hjemmebane.
- Si fra til barnehagen dersom de oppdager tegn til mobbing av egne eller andres barn.
- Tilrettelegge og fremme vennskap mellom barn.

Barn må få erfaringer med:

- Å hevde seg selv.
- Å lytte til andre.
- Å løse konflikter.
- Å inkludere andre.
- Å hente hjelp fra voksne.
- Å si fra hvis de ser at andre ikke har det bra.
- Å stoppe når det blir sagt stopp.

3.2 Barns trivsel i barnehagen er de voksnes ansvar

I henhold til *Rammeplan for barnehagen* skal personalet sørge for at alle barn opplever trygghet, tilhørighet og trivsel i barnehagen. Det å bidra til at alle barn som går i barnehage, får en barndom preget av trivsel, vennskap og lek, er fundamentalt. I barnehagen skal barna være en del av et trygt fellesskap. Her skal de erfare i samspill med andre og utvikle sosial kompetanse.

Personalet skal arbeide for et miljø som ikke bare gjør barna til mottakere av omsorg, men som også verdsetter barnas egne omsorgshandlinger.

Barnehagens oppgave er å bidra til at alle barnehagebarn opplever at barnehagen er et sted der det er trygt og godt å være og et miljø der de opplever tilhørighet, mestring og trivsel. Det er dette barnehagen må realisere. Barnehagen har en klar forpliktelse til å reagere i alle tilfeller der et enkeltbarn eller flere barn i en barnegruppe ikke har et trygt og godt barnehagemiljø.

Foreldresamarbeid er også svært viktig. Det er avgjørende at foreldre involveres i forhold til oppdragerrollen, felles grenser og hva som ikke er akseptabel atferd overfor andre barn.

Aktivitetsplikten skal være knyttet til spørsmålet om *barna har et trygt og godt psykososialt barnehagemiljø*.

KOMPETANSE	TILSTEDEVÆRENDE VOKSNE	OBSERVASJON	FORELDRESAMTALER
<ul style="list-style-type: none">• Personalet må ha kompetanse på hva begynnende mobbeatferd er, og hvordan krenkelser ser ut hos små barn	<ul style="list-style-type: none">• Voksne som er fysisk og mentalt til stede der hvor barna er	<ul style="list-style-type: none">• Personalet observerer jevnlig barns lek og samspill i barnehagen	<ul style="list-style-type: none">• Barnehagen har foreldresamtaler om barnas utvikling og trivsel

4 Kartlegging av de sårbare barna

Barnehagen har et stort ansvar for alle barn. Barnehagen skal gi trygghet, omsorg, legge til rette for lek og læring og være en del av barns utdanningsløp.

I tillegg har barnehagen et særlig ansvar for barna som har en særskilt sårbarhet.

Det er flere faktorer som kan spille inn når barnehagen vurderer det enkelte barns sårbarhet. En viktig faktor kan være hvis barnet har blitt mobbet eller krenket tidligere. De minste barna som ikke har et verbalt språk kan fortelle oss mye ved bruk av kroppsspråk. Derfor er det barnehagens øyne på barna svært viktige.

Sårbarhet kan også handle om religion, kjønnsuttrykk, funksjonsevne, prematuritet, atferdsvansker, sosio-emosjonelle utfordringer og forhold ved barnets familie- og hjemmesituasjon. Derfor er det viktig at barnehage og hjem har en god kommunikasjon og dialog. I Risør kommune bruker alle barnehagene en felles mal for samtale ved oppstart i barnehagen. På den måten får barnehagen viktig informasjon om barnet og omstendighetene rundt barnet, i tillegg til at man kan avklare forventninger både fra barnehagen og hjemmets side.

[Sårbare barn i barnehagen - betydningen av kvalitet](#)

5 Aktivitetsplikt

Ansatte i barnehagen har en plikt til å gripe inn ved krenkende adferd.

Lov om barnehager § 42 sier at alle som jobber i barnehage skal følge med på hvordan barna i barnehagen har det.

Det å stoppe krenkende atferd og mobbing krever tydelige, varme og profesjonelle voksne. Det må være tydelig at det er *handlingen* til barnet vi ikke aksepterer, ikke *barnet*.

All form for krenkende adferd **skal alltid stoppes**.

Voksne må hjelpe barna til å forstå at deres handlinger kan påføre andre skade, for eksempel å gjøre de oppmerksomme på at den ene er lei seg på grunn av den andres væremåte. Det er viktig for alle ansatte i barnehage å huske på at dette er alltid de voksnes ansvar.

Når et barn eller foreldrene sier at barnet ikke har et trygt og godt barnehagemiljø, skal barnehagen undersøke saken og finne egnede tiltak som sørger for at barnet får et trygt og godt barnehagemiljø. Det samme gjelder når en undersøkelse som barnehagen selv har satt i gang, viser at et barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Tiltakene skal velges på grunnlag av en konkret og faglig vurdering (§ 42 Lov om barnehager).

5.1 Hvordan skal vi følge med, avdekke og stoppe mobbing og krenkelser i Risørbarnehagene?

Når de voksne observerer krenkende adferd overfor et barn, er det viktig å sette i gang en handling med en gang:

GRIBE INN	MELDE FRA	SETTE INN TILTAK
<ul style="list-style-type: none">• Ansatte i barnehagen skal alltid gripe inn hvis barn plager hverandre• Sett ord på det du har observert	<ul style="list-style-type: none">• Meld ifra til pedagogisk leder og styrer om det som har skjedd• Snakk med foresatte om det som har skjedd	<ul style="list-style-type: none">• Systematisk observasjon• BTI stafettlogg• Samarbeid med foresatte• Voksenstøtte til barnet

I Risørbarnehagen bruker vi *BTI – handlingsveileder for barnehage* for sikre et systematisk arbeid i det å forebygge, stoppe og følge opp diskriminering, utestenging, mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre.

Personalet i barnehagen har en plikt til å sikre at barnehagebarna har et trygt og godt psykososialt barnehagemiljø (aktivitetsplikt)

Alle som arbeider i barnehagen, skal følge med på hvordan barna i barnehagen har det.

Alle som arbeider i barnehagen, skal melde fra til barnehagens styrer dersom de får en undring/bekymring til at et barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Ved undring/bekymring menes observasjoner eller hendelser som leder til spørsmål om barns helse, trivsel eller livssituasjon. Barnehagen skal avklare undring i bekymring i et systematisk arbeid med utgangspunkt BTI - Handlingsveileder for barnehage [Nivå 0 for Barnehage](#).

Styrer skal melde fra til barnehageeieren i alvorlige tilfeller.

Når et barn eller foreldrene sier at barnet ikke har et trygt og godt barnehagemiljø, skal barnehagen snarest undersøke saken i et systematisk arbeid med utgangspunkt i BTI – Handlingsveileder for barnehage [Nivå 1 for Barnehage](#) og så langt det finnes egnede tiltak, sørge for at barnet får et trygt og godt barnehagemiljø. Det samme gjelder når en undersøkelse som barnehagen selv har satt i gang, viser at et barn ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Tiltakene skal velges på grunnlag av en konkret og faglig vurdering.

Barnehagen skal bruke [digital stafettlogg](#) for å systematisere en skriftlig plan når det skal gjøres tiltak i en sak.

I planen skal det stå:

1. Hvilke problemer tiltakene skal løse.
2. Hvilke tiltak barnehagen har planlagt.
3. Hvilke tiltak foresatte har planlagt.
4. Når tiltakene skal gjennomføres.
5. Hvem som skal gjennomføre tiltakene.
6. Når tiltakene skal evalueres.

6 Gode ideer til ressurser og litteratur

I barnegruppa og med enkeltbarn

- Aktiv voksenstøtte for den utsatte i lek og aktivitet. Hjelp med å utvikle vennskap, for eksempel lekegrupper.
- Tilrettelegge lekemiljøet slik at det kan passe for alle.
- Bruke relasjonssirkelen for å kartlegge voksen-barn relasjonen.
- Samtale med den utsatte og den/de som krenker hver for seg.
- Gjøre hyggelige og litt spesielle ting med den utsatte og andre barn i liten gruppe (for eksempel gå på cafe, dra på tur, spille spill, baking osv. Ta utgangspunkt i det den utsatte liker å gjøre (snakk med barnet om dette).
- Voksenstyrte aktiviteter som det utsatte barnet er god på kan briljere i.
- Planlagte lekegrupper med barn og voksen der den utsatte kan føle seg trygg og godtatt.
- Lage regler med barna i forhold til hvordan man skal være mot hverandre.
- Skoggruppetoden/læring gjennom mestring.
- Spille «Hei» spillet.
- Hvis en ikke får ting til må man melde til ressursteam på systemnivå.
- Urometoden brukes som kartlegging av individ, gruppe og på systemnivå.
- BTI.

For og med foresatte

- Foresatte er en viktig faktor for å bygge vennskap. Invitere med seg hjem.
- Tipse familier om aktiviteter de kan være med på i fritiden.
- Den ene. Materiell, filmer o.l. fra Unicef til bruk på foreldremøter osv.
- Hvordan foreldre kan bidra til ett trygt og godt barnehagemiljø.
NB: Flere språk tilgjengelig.

Nettressurser for foreldre:

[Mobbing og utrygghet Archives - Foreldreutvalget for grunnopplæringen \(foreldreutvalgene.no\)](#)

[Nullmobbing.no](#)

[Dubestemmer.no](#)

[Redd Barna: Nettvett](#)

[Barnevakten: Mobbing skal ikke skje](#)

[Mobbing - Bekjemp og forebygg mobbing - Redd Barna](#)

[Mobbing - hvordan kan foreldre hjelpe? | Bufdir](#)

Nettressurser – for ansatte

[BTI – handlingsveileder](#)

[Rammeplan for barnehagen - Gå til Rammeplanen](#)

[Barnehageloven - Gå til Lov om barnehager.](#)

[Opplæringsloven kapittel 9A - Opplæringsloven på Lovdata](#)

[Nullmobbing.no - Gå til nettside](#)

[Ny mobbelov for barnehager – Psykososialt barnehagemiljø – Gå til nettside](#)

[Forandringsfabrikken - Gå til nettside](#)

[Oppvekstombudet - Gå til nettside](#)

[Dubestemmer.no - Gå til nettside](#)

[Barnevakten - Gå til nettside](#)

[Voksne for barn - Gå til nettside](#)

[Robust ungdom - Robust Ungdom - Indre Østfold kommune \(io.kommune.no\)](#)

[Redd barna - Ingen Utenfor - undervisning for et trygt skolemiljø - Redd Barna](#)

[Jeg Vet - Jeg vet](#)

[Bruk hue - Bruk Hue - Gratis verktøykasse om nettvett og nettmobbing! - Bruk Hue](#)

[Udir – Barnehage- og skolemiljø \(udir.no\)](#)

[Statped - Spesialpedagogikk | statped.no og Inkludering | statped.no](#)

[Kompetansepakke om trygt og godt skolemiljø \(udir.no\)](#)

[Kompetansepakke om trygt og godt barnehagemiljø \(udir.no\)](#)

[Dialogisk barnesamtale](#)

[Dialogmodellen. Tiltak for ett trygt og godt barnehagemiljø](#)

[Livetogsånn](#)

[Barnestemmen](#)

[Jegvet.no](#)

[Informasjonsfilm om hjerteprogrammet](#)

[Filmer og refleksjonsoppgaver, trygt og godt barnehagemiljø fra UIS](#)

[Mobbing i norske barnehager - en kunnskapsoversikt](#)

7 Litteratur

Lund, I. & Helgeland, A. (2022). *Samarbeid mot mobbing i barnehagen*. Fagbokforlaget.

Lund, I. (2016). *De er jo bare barn: Om barnehagebarn og mobbing*. Pedlex.

Schei, B., (2013). *Bjørg har en vond hemmelighet: en bok for barn om mobbing*. BarneStemmen.

Barnehageloven. (2005). *Lov om barnehager (LOV-2005-06-17-64)*. Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64/KAPITTEL_8#%C2%A742

Elvethon, E., Lunde, S., Løkken, I.M. & Martinsen, M.T. (2021). *Barnehagelovens kapittel VIII om psykososialt barnehagemiljø: § 41 Nulltoleranse og forebyggende arbeid*.

M.T. Martinsen (Red), *Trygt og godt i barnehagen: Barns rett til et godt psykososialt miljø* (1. utg., 15 – 61). Cappelen Damm Akademisk.

Ertesvåg, S.K. & Roland, P. (2019). *Implementering av endringsarbeid i barnehagen* (1. utgave). Gyldendal.

Stette, Ø. (Red.).(2020). *Ny mobbelov for barnehager: Psykososialt barnehagemiljø*. Fagbokforlaget.